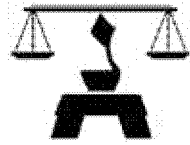

עלון המעפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם
בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א
פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637, פקס: 02-5023655

גליון חודש מנחם אב ה'תשס"ח גליון מס' 14

תוכן הענינים

- א. אונאה במכירת רהיטים
- ב. עיכוב חלוקת שותפות בגין שיקים שלא נפרעו
- ג. פסקי הלכות - שמיטת כספים - חלק א' - החובות הנשמטים בשביעית

יום עיון

מודעה רבא לאורייתא

בשמחה רבה הננו לבשר בזה ולהזמין את הציבור הרחב לכנס הגדול

יום העיון השביעי

בענין גבית חוב ושמיטת כספים

אשר יתקיים בעזה"ת

ביום שלישי כ"ה מנחם אב תשס"ח
בהיכל כוללנו בביה"כ היכל שמואל
רח' פנים מאירות 1 קרית מטרסדורף,
פעיה"ק ירושלים תובכ"א
במעמד ובראשות מרנן ורבנן
גדולי הדינים יושבי על מדין שליט"א

פסקי הלכות - שמיטת כספים - חלק א'

הרב יוסף פליישמן שליט"א

1. שביעית משמטת כל חוב בין חוב בכתב ובין חוב בעל פה, בין אם המלוה איש או אשה, בין אם ההלוואה היא כסף, או אוכל, או שאר כל דבר שאין הלוה מחזיר אותו הדבר בעין. ולכן אשה שהלוהה ככר לחם לשכנתה ולא קבעה זמן, החוב נשטמ בסוף השמיטה. אבל שאילת חפץ או כל דבר שצריך להחזירו כמות שהוא, אינו נשטמ.
2. אם זמן הפרעון הוא לפני תום השנה השביעית (ר"ה של השנה השמינית) הרי שביעית משמטתו. אם זמן הפרעון הוא לאחר תום השנה השביעית, שביעית לא משמטתו. ולכן אם הלוהה בסתם (ללא הגבלת זמן הפרעון), יותר מל' יום קודם סוף הזמן, שביעית משמטתו. ואם הלוהה בתוך ל' יום שקודם ר"ה, בזה נחלקו הפוסקים.

התקן ב'א'

1. משנה שביעית פ"י מ"א, וכפי פירוש הגמ' בגיטין דף לו ע"א במסקנה. 2. כן מוכח מהגמ' בגיטין דף יח ע"א "מאימתי כתובה נשמטת". 3. מקורו הוא בפירוש מלאכת שלמה על המשנה בשביעית פ"י מ"ב, והובאו דבריו בשר"ת חיים שאל להחיד"א ח"ב סי' ס"ק יג, ובעוד אחרונים. ומיירי שהלוה מחזיר אותו סוג חפץ שלוה, אבל אם משלם במעות, אין דינו כחוב אלא כמכר, ודינו יבואר להלן. 4. הבן איש חי כותב בפרשת כי תבוא סעי' כו שהנהיג בבגדאד שהנשים ילוו דבר לשכנתם אחר שכתב הבעל פרזובול (שחוב הנעשה לאחר כתיבת הפרזובול נשטמ), כדי לקיים בזה מצות השמטת כספים. בדומה לזה נהג הסטייפלר (אורחות רבינו ח"ב עמוד שעג) להלוות אחר עשה פרזובול כדי לקיים המצוה. ועיין בספר שמיטת כספים

סדר היום	תפילת מנחה
3.30	תפילת מנחה
3.50	דברי פתיחה, הגאון ר' משה שלזינגר שליט"א
	ראש מוסדות מענה שמחה
4.00	הגאון ר' שלמה זעפרני שליט"א
	בענין שמיטת כספים בהקפת חנות
5.00	הגאון ר' יצחק כץ שליט"א
	בענין שמיטת כספים בהלוואות ע"פ היתר עיסקא
6.00	הגאון ר' שריאל רוזנברג שליט"א
	בענין סדר קדימה כשיש ריבוי נושים
7.00	הגאון ר' מנחם מנדל שפרן שליט"א
	בענין גביה באמצעות הוצאה לפועל
8.15	תפילת ערבית

לאחר תפילת ערבית, ביה"ד יפתח לפניות הציבור
ניתן להאזין לשיעורים כשידור חי ב"קול הלשון", 03-617-1111
בית ההוראה פתוח בימי א-ה בין השעות 3.30-1.40 בצהריים.

To schedule a DIN TORAH or לפרטים נוספים ולהזמנת תורים
For consultations call: לדיוני ביה"ד ניתן לפנות:
cell: 052-764-2346 נייד: tel: 02-502-3637
פקס: 02-502-3655 fax:

10. 6. בגמ' מכות דף ג ע"ב יש מחלוקת בין שני לשונות בגמ' אם שביעית ופרזובול פרק יד סעיף א שמאריך בענין זה. 5. עיין דין 2 והערה 10. 7. שסתם הלוואה היא שלושים יום. 8. בגמ' במכות דף ג ע"ב למדו מפסוק שיש שמיטה נוספת כעין שביעית, שאין המלוה יכול לתבוע חובו לפני שלושים יום, ואם כן לכאורה דינו שווה למלוה לעשר שנים שאין שביעית משמטתו כיון דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש. וכן כתב האור זרוע במסכת עבודה זרה סי' קכג, ומפרש על דרך זו הגמ' בירושלמי שביעית פרק י הלכה א, וכן מפרש הפני משה והר"ש סיריליאו שם, ובדבר אברהם ח"א סי' לב מוכיח מחידושי ה"רן בשבת דף קמח ע"ב שסובר כהאור זרוע. אמנם הבי"ח בסיומן סז סעיף יג מוכיח שדעת הרמב"ם בהלכות שמיטה פ"ט ה"ה ששביעית משמטת, שהרי הרמב"ם פוסק הדין שבמשנה ב שהשוחרט את הפרה בערב ראש השנה שביעית משמטת למי שלקח בשר בהקפה, הגם שאין הקונה חייב לשלם עד שלושים יום כדין סתם הלוואה, ואם כן בהכרח שאף שסתם הלוואה שלושים יום שביעית משמטתו. בטעם החילוק ממלוה לעשר שנים כתב התומים ב"ק טז (והובאו דבריו ברע"א ריש סי' עג), שאף שסתם הלוואה שלושים יום, יכול המלוה לתפוס מנכסי הלוה תוך שלושים יום. ובמנחת שלמה תנינא סוף סימן קכג כתב שבסתם הלוואה אם המלוה זקוק לכסף והלוה יש לו כסף, הלוה חייב לשלם למלוה. כיו"ב כתב האגרות משה בחר"מ ח"ב סי' ד"ה והנהגה "והטעם דמאחר דלא קבע זמן אירע שנוגשו אם צריך למעות", והוא מבאר שאף שאין המלוה יכול לתבוע בבית דין, אבל חוץ לבית דין יכול לתבעו, כיון שלא פירש שמלוה לשלושים יום. הדבר אברהם שם מסביר החילוק שסתם הלוואה שלושים יום הוא איסור על המלוה לתבוע קודם שלושים יום, כעין איסור לא יגוש בשביעית, אבל החוב הממוני הוא מיד. וכעין זה כתב בשיעורי ר' שמואל מכות סי' קעו -קעז שמחלוקת הפוסקים אם בסתם הלוואה שלושים יום החוב נשטמ תלוי בטעם הדין שסתם הלוואה שלושים יום, אם הוא גזרת הכתוב (כמו שדייק הגרי"ז ברמב"ם הלכות מלוה) או אומדנא בדעת בני אדם.

ובמקום שנהגו שהמלוה יכול לתכוע את הלוה קודם שלושים יום, החוב נשמט⁹. וכן הוא המנהג בדברי מאכל וכו"ב¹⁰.

3. הרבה פוסקים סוברים שהמלוה יכול להאריך את זמן פרעון החוב עד אחרי ראש השנה של שמינית, אפילו בלא ידיעת הלוה, כדי שהחוב לא ישמט בשביעית¹¹.

4. הרבה פוסקים סוברים שאם קבעו בשעת הלואה שזמן הפרעון יהיה אחר שבוע מיום דרישת המלוה, והמלוה תבע את החוב פחות משבוע לפני ראש השנה אף על פי כן החוב נשמט¹². ויש סוברים שאפילו אם לא תבע המלוה החוב נשמט¹³. אמנם אם תלו את הפרעון בדבר אחר, כגון שזמן הפרעון יהיה כשכנו יתארס והבן לא התארס לפני ראש השנה, הרבה פוסקים סוברים ששביעית אינה משמטת¹⁴.

5. אם יש ביד המלוה משכון של מטלטלין מן הלוה, בין אם קבל המשכון בשעת הלואה ובין אחר ההלואה אין החוב נשמט¹⁵. ונחלקו הראשונים אם המשכון שווה פחות מן החוב, אם חלק החוב העולה על שווי המשכון נשמט¹⁶.

6. אם הלוה נתן למלוה שיק עם תאריך לאחר ראש השנה אין שביעית משמטתו¹⁷. ואם התאריך הוא לפני ראש השנה והמלוה לא פדה את השיק נחלקו הפוסקים, ורובם סוברים שאין שביעית משמטת חוב שיש עליו שיק¹⁸. אמנם בשיק של מטבע חוץ והתאריך הוא לפני ראש השנה יש צדדים נוספים ששביעית משמטתו¹⁹.

המשנה נ"ב' ז'

חילוקים אלו של התומים ושל המנחת שלמה והאגרות משה הם בדומה למה שכתב הכסף משנה בהלכות שמיטה פ"ט ה"ט בשם מהר"י קורקוס לבאר הדין שאם התנה המלוה שלא יתבענו ללוה שביעית משמטת, וז"ל הכסף משנה: "שאינו יכול לנגוש אותו כיון שהחוב מוטל עליו והוא חייב לפרוע בכל עת לצאת ידי שמים גם אם יתפוס המלוה משל הלוה יכול ליקח אותו בחובו קרי ביד לא יגוש". ועיין בעלון המשפט גליון אייר עמוד ד שיש לתמוה על הכסף משנה מסוגיא בשבת דף קמח. 9. המג"א בא"ח סי' שז ס"ק יד כותב שבמדינתנו תובעים סתם הלוואה תוך שלושים יום, והובאו דבריו ברע"א בחר"מ ר"ס עג ובפתחי תשובה שם אות ג, ובמשנה ברורה סי' שז ס"ק מב. 10. בהלואה אוכל אין דין סתם הלוואה שלושים יום, כיון שהמנהג הוא לתבוע אף לפני שלושים יום, כן כתב בספר הלכות שביעית סימן י' כס"ד ס"ו. יש לציין שדין זה הוא רק בזמן הזה, אבל בזמן הגמ' כל הלוואה היתה לשלושים יום, שהרי אפילו בהלואה אוכל הצריכו חז"ל לומר לשון השאלני כדי שיהיה זמן הפרעון מיד, אבל בלשון הלוויג' ההלואה היא לזמן מרובה, כמבואר בר"ן בשבת דף סג מדפי הרי"ף. 11. היסוד לדין זה הוא בגיטין דף לו ע"א, שאין המלוה יכול לכתוב פרוזבול אם אין ללוה קרקע, והמלוה יכול לזכות קרקע ללוה שלא מדעתו כדי שיוכל לכתוב פרוזבול. מוכח מזה שאפשר לזכות לאחר שלא מדעתו, אף אם כתוצאה מזה ייגרם חובה לזוכה, כגון שהחוב של הלוה לא יישמט. והר"ן שם מסתפק אם דין זה בכל התורה או שאינו רק קולא מיוחדת בפרוזבול. מדין זה למדו החלקת יואב קבא דקושייתא קושיא מו והבית דוד חו"מ סי' יז שהמלוה יכול להאריך זמן הפרעון עד אחר ראש השנה גם בלי דעת הלוה, כיון שעצם הארכת הזמן היא לטובת הלוה, רכן שנמשך ממנה חובה ללוה שהחוב לא יישמט. וכן נוטה החי הרי"ם בחו"מ סי' סז ס"ק ז וכן פסק הגרי"ש אלישיב (מובא בדרך אמונה פרק ט ציון הלכה ס"ק צז, וכתב שם שהגרי"ש אלישיב מיעץ למי שהלוה כסף אחר שכתב פרוזבול, שהמלוה יאריך את זמן הפרעון עד אחרי ראש השנה). אמנם בתשובות והנהגות ח"ב סי' תשז מפקפק על היתר זה, ודעתו שאין לדמות הארכת זמן ההלואה לזכיית קרקע, שזכייה בקרקע אין בה שום חוב, רק שמסתעף ממנו חוב, שעל ידי זה יוכל המלוה לכתוב פרוזבול, מה שאין כן הארכת הזמן עצם ההארכה משנה הדין שהחוב לא יישמט. ויש לציין שאף אם נאמר שהארכת הזמן נחשבת לחובה, מכל מקום המחנה אפרים בהלכות זכיה מהפקר סי' יא נוטה לומר שמועיל מחילה של המלוה בעל כרחו של הלוה, ואם הארכת זמן נחשבת למקצת מחילה (עיין בסמ"ע ו"ך וקצות החושן ריש סי' עג) אין צריך דעת הלוה. 12. הגר"ש"א שטרן מח"ס שמיטת כספים כהלכתה הציג שאלה זו לפני כמה גדולים. הגר"ש ואזנר השיב (מודפס בספר שמיטת כספים כהלכתה בשביבי אש סימן ט) ששביעית משמטת, שלא נתן המלוה זמן רק כדי שיתארגן הלוה לשלם את החוב, אבל המלוה יכול לתפוס משל הלוה, ויש לדמות דין זה להתנה המלוה שלא לתבוע את הלוה שפסק הרמב"ם ששביעית משמטתו, ובכסף משנה כתב הטעם כיון שהלוה חייב בדיני שמים והמלוה יכול לתפוס (עיין הערה 8). וכן מביא בספר שמיטת כספים פרוזבול בשם הגר"ן ברוט בחוט השני (על הרמב"ם הלכות שמיטה פ"ט). הגר"ש"ו אויערבאך בתשובותו (שביבי אש סימן יג) מסתפק אם הוא כמו מתנה שלא יתבענו ששביעית משמטת, או כמו תוך שלושים יום בסתם הלוואה שנחלקו הפוסקים. דעת הגר"ח קנייבסקי (שם סימן כ) שבאופן זה שזמן הפרעון הוא שבוע אחר התביעה, עד סוף השבוע נחשב החוב כבתוך זמנו ואינו נשמט. 13. כן מובא שם בשם הגר"ן קרליץ, וטעמו מפני שהיה יכול המלוה לתבוע בערב ראש השנה ושוב היה נחשב כאילו הגיע זמן הפרעון, וכן נראה שפסק הגרי"ש אלישיב (שם סימן יב סק"א בסוגריים) מאותו הטעם. אמנם הגר"ש"ו אויערבאך (שם) דחה סברא זו שהרי למעשה לא תבעו, ולא נתחייב הלוה בערב ראש השנה. 14. הגר"ש"ו אויערבאך (שם) כותב שאפשר שבאופן זה דינו ממש כקביעת זמן לעשר שנים ואין שביעית משמטת. ובספר שמיטת כספים כהלכתה פוסק כן בפשיטות. ולדעת הגר"ח קנייבסקי פשוט שאין שביעית משמטת. 15. משנה בשביעית פ"י מ"ב ובגיטין דף לו ע"א מפרש הגמ' הטעם, משום בעל חוב קונה משכון כרבי יצחק. ופירש רש"י ב"ד דקני ליה "הלכך כגבוי דמי לענין שביעית". ובתו' ד"ה שאני מפרש שאף שדינו של ר' יצחק אינו אלא במשכון שלא בשעת הלואה, מכל מקום אפילו במשכון בשעת הלואה אין שביעית משמטת, (ועיין בש"ך סי' עב סק"ט מה שביאר בדברי החוס), וכן כתבו עוד ראשונים וכן נפסק ברע"ב סי' יג. 16. דעת הרמב"ם בפ"ט הי"ד ודעימיה שרק נגד המשכון אינו נשמט, ודעת הרא"ש בגיטין פ"ד סי' יז ודעימיה שאפילו היתר על שווי המשכון אינו נשמט. השר"ע בסעיף יב מביא דעת הרמב"ם בסתם, ודעת הרא"ש בלשון ויש מי שאומר: הביאור הגר"א ב"ק"כ כה וב"ס"ק כו תולה שתי דעות אלו אם פוסקים כשמואל בשבועות דף מג ע"ב שמלוה שאבד משכון שאינו שווה כמו החוב הפסיד כל החוב, שאם פוסקים שאבד כל החוב אין שביעית משמטת כל החוב, ואם פוסקים שלא אבד כל החוב אין שביעית משמטת רק מה שכנגד המשכון, ולפי זה המחבר שפסק בסי' עב סעיף ב שלא הפסיד כל החוב פוסק כהרמב"ם והרמ"א שפסק שם שהפסיד כל החוב יפסוק כהרא"ש. ישנם עוד הסברים באחרונים על מחלוקת זו. 17. כן פסק האגרות משה בחו"מ ח"ב סי' טו, וטעמו שקבלת שיק עם תאריך לאחר ראש השנה משמטת כהוכחה שהמלוה קובע זמן הפרעון לאחר ראש השנה. טעם נוסף כתב באגרות משה, שהחוב נחשב כגבוי כיון שאסור לבטל שיק על פי חוקי המדינה. 18. לפי הטעם השני של האגרות משה בהערה הקודמת אין החוב נשמט. גם הגר"ש"ו אויערבאך במנחת שלמה תנינא סוף סי' קכ פוסק כן מטעם שניתן להשתמש בשיק במקום מזומנים כדי לקנות חובות ולשלם חובות, וכן מטעם שלא גרע ממשכון. וכן הגר"י רזנטל בברם סי' (הלכות פסוקות סי' כ סעיף יא) פוסק כהאגרות משה ששיק נחשב לגבוי, ומוכיח מהא שפסק דין הכתוב נחשב לגבוי ואינו נשמט, שדין כגבוי לענין שמיטת כספים אינו כדיון כגבוי לשאר דברים. גם הגר"ש ואזנר (שביבי אש סי' ט אות ה) סובר ששיק דינו כמשכון. אמנם הגרי"ש אלישיב (שביבי אש סי' יב אות ג) מחייב לכתוב פרוזבול מספק, שמא אין השיק רק כשטר חוב מן הלוה למלוה (יש לציין שבספר השיק בהלכה מביא בשמו שאין עוברים על בל תלין אם משלמים בשיק, כיון שאפשר לקנות בשיק. ואפשר לבאר החילוק, שלענין בל תלין מספיק שיש אפשרות לפתול ליהנות משכרו, אבל עדין נחשב השיק לחוב עד פדייתו). ובספר הלכות שביעית (כס"ד עג) כותב שרק שיק בנקאי נחשב כגבוי, אבל לא שיק אישי, כיון שהכסף בבנק עדין נזקף לזכות הלוה עד לפדיית השיק. 19. במח"ס השיק בהלכה פסק בקובץ בית אהרן וישראל (קובץ צו) שבשיק ממת"ח צריך פרוזבול, מכיון שאי אפשר להשתמש בשיק לשלם חובות ולקנות בו. אמנם יש להעיר שלפי הטעם של האגרות משה שהחוב כגבוי, ולפי הטעם של הגר"ש"ו אויערבאך והגר"ש ואזנר שלא גרע השיק ממשכון, מסתבר שגם בשיק מת"ח אין החוב נשמט.

7. הנוני המוכר בהקפה ללקוחותיו, ולא קבע עם לקוח לשלם את החובות לפני ראש השנה, אין החובות נשמטים בשביעית²⁰. ויש מי שסובר שזה דוקא אם אין דרך החנוני לתבוע חובותיו לפני ר"ה²¹.
 8. נחלקו הראשונים אם שביעית משמטת חוב שאינו מחמת הלואה (כגון נזקין, כתובה וכיו"ב)²². דעת רוב הראשונים שאינה משמטת²³. האחרונים נחלקו מהי דעת השו"ע בזה²⁴, וכיצד יש לפסוק לדינא²⁵. ולכן אם אחד קנה בחנות באופן חד פעמי וטרם שלם את חובו עד ראש השנה דינו תלוי במחלוקת האם החוב נשמט²⁶. יש מי שסובר שגם חובות לחנות העומדת להסגר תלוי במחלוקת הנ"ל²⁷.
 9. כל חוב שאינו נשמט, אם עשאוהו להלואה, החוב נשמט²⁸. נחלקו הראשונים איך נעשה חוב להלואה, יש סוברים שאם קבעו זמן לשלם החוב לפני ראש השנה, הרי הוא נחשב כהלואה ונשמט²⁹, ויש סוברים שאם החנוני סיכם את כל החובות של הלקוח ביחד בפנקסו כדי לתבוע את החוב הרי הוא כהלואה³⁰. יש פוסקים הסוברים שאם הסיכום לא נעשה בכדי לתבוע את החוב אלא לצורך אחר, כגון לצורך ניהול חשבונותיו³¹, או אם הקניות נרשמות במחשב והסיכום נעשה באופן אוטומטי, אין החוב הופך להלואה. אם החנוני תבע את הלקוח לדין ובית דין חייב את הלקוח לשלם אך טרם כתבו פסק דין³², ודאי שהחוב נשמט³³.

20. בשביעית פ"י מ"א נחלקו רבי יהודה ורבנן אם הקפת חנות נשמטת בשביעית, לדעת רבנן אינה נשמטת ולדעת רבי יהודה רק החוב של הקניה האחרונה אינו נשמט, וקיי"ל כרבנן. 21. עיין הערה 24 ועיין גם בסעיף 9 בדעת המרדכי. 22. בשביעית פ"י מ"ב שנינו שהקונה בשר בראש השנה של שמינית ונתעברה השנה, ונודע שאותו היום היה ערב ראש השנה, החוב נשמט. הרמב"ם בפ"ט ה"ה פסק כמשנה זו, אף שבהלכה י"א פסק בהקפת חנות כדעת רבנן (שהובאה בהערה הקודמת). הראב"ד חולק על הרמב"ם וכתב שמבואר בירושלמי שהתנא של המשנה שחוב קניית בשר נשמט סובר כרבי יהודה ואנחנו פוסקים כרבנן. לדעת הראב"ד כל חוב שאינו דרך הלואה אינו נשמט. הכסף משנה מיישב דעת הרמב"ם בשתי דרכים, א. שרק אם החנוני מקיף כמה פעמים, אין החוב נשמט, אבל אם החנוני מקיף לו באופן חד פעמי, החוב נשמט כדין כל חוב. ב. שרק המוכר ביום טוב שאינו יכול לגבות חובו בו ביום, נעשה מיד כאילו זקפו עליו במלוה, ושביעית משמטת. ולפי זה הקונה באופן חד פעמי ביום חול, או כל חוב אחר שאינו מחמת הלואה, דינו תלוי בין שני התירוצים בכסף משנה. ועיין בהערה 24 ישוב הבית יוסף על הרמב"ם. 23. דעת הרמב"ם ודעת הראב"ד נתבארו בהערה הקודמת. בכתובות דף נה ע"א איתא שתוספת כתובה לנעין שביעית. והרש"י ד"ה ולשביעית מפרש שכשם שכתובה אינה נשמטת (אלא אם כן פגמה) כן תוספת שביעית אינה נשמטת. ובתוס' שם הקשו על פירושו רש"י שאין צריך לומר שתוספת כתובה אינה נשמטת שהרי כל חוב שאינו הלואה אינו נשמט, ולכן פירשו הגמ' בענין אחר. מבואר מזה שנחלקו רש"י ותוס' אם כל חוב שאינו מחמת הלואה נשמט בשביעית. כדעת התוס' כתבו גם הרמב"ם (שם). ומטעם זה גם סובר כדעת הראב"ד ש"מ"ב היא דעת ר"י. הריטב"א (שם), הר"ן (שם) וכן הר"ש בפירושו על המשנה בשביעית פ"י מ"ב מביא את הירושלמי שהמשנה נאמרה בריטת רבי יהודה. ומאידך, הרי"ג מיישב (הובא בשיטה מקובצת (שם) סובר שאף חוב שאינו מחמת הלואה נשמט. יש לציין שהגרא"א בפירושו לירושלמי מחק את הגרסא שהמשנה של הקונה בשר לקנות רבי יהודה, אבל בשנות אליהו (מ"א) ד"ה הקפת חנות כתב "דכתיב כל בעל משה ידו וכו' משמע דוקא הלואה". 24. הבית יוסף בסי' סז מביא שיטת הרמב"ם שהקפת חנות אינה נשמטת, אבל הקונה בשר בראש השנה ונתעברה השנה החוב נשמט. ומיישב שהרמב"ם סובר שכל חוב אף שאינו מחמת הלואה נשמט, והקפת חנות אינה נשמטת, כיון שהדרך הוא שהחנוני אינו תובע מיד רק אחרי שנה או שנתיים, ולכן נחשב שזמן הפרעון אינו אלא לאחר שביעית, ודינו כמלוה לעשר שנים שאינה נשמטת. אבל הקונה בשר באופן חד פעמי אין דעת המוכר להמתין זמן רב, ושביעית משמטת. ובשרע' סעיף יד הביא המחבר רק את הדין שהקפת חנות אינה נשמטת, ולא הוסיף כלום, וכן השמט את הדין של הקונה בשר בראש השנה. והסמ"ע בסי' כו הביא דברי הבית יוסף, ומשמע שדעתו היא שהשו"ע פסק כמו הרמב"ם וכדרך שהסביר הבית יוסף. אמנם הפאת השולחן בסי' כט סק"ל סובר שהשו"ע חזר בו ממה שכתב בבית יוסף, והראיה שהרי כתב בסעיף ד' שאין שביעית משמטת אלא מלוה. גם התומים (בתחילת סעיף טו) סובר שאין הבית יוסף פוסק כהרמב"ם, רק מיישב דבריו, ולכן לא הביאו בשו"ע. מדברי האגרות משה בחו"מ ח"ב סי' יד נראה שסובר שהעיקר לדינא כהרמב"ם, ומפרש דברי הבית יוסף באופן אחר, שהקפת חנות אינה נשמטת כיון שהמוכר רוצה שהלקוחות ימשיכו לקנות אצלו, אינו תובע בכוח את לקוחותיו, ואינו לוחץ עליהם, ולכן אין ההקפת חנות נכללת באיסור לא יגוש'. במקרה שקבע החנוני זמן פרעון לפני ראש השנה, אין שייך טעם הבית יוסף בהקפת חנות שהחנוני מוכן להמתין שנה או שנתיים, ואם כן לדעת הרמב"ם שביעית משמטת. ולכאורה לא לפי ההסבר של האגרות משה שהחנוני אינו רוצה לתבוע את הלקוחותיו. מכל מקום אם החנוני גילה דעתו שאינו מוכן להמתין עוד הרי החוב בכלל לא יגוש'. בנוסף לכך לדעת כל הראשונים אם החנוני קבע זמן פרעון החוב הופך להלואה. 25. כדעת הרמב"ם פסק בשו"ע הרב הל' הלואה סעיף לט, וכן האגרות משה בחו"מ ח"ב סי' יד. אבל התומים בסק"ט, ובאורים סק"ז, פאת השולחן בסי' כט סק"ל, הב"ח באות יט, הערוך השולחן בסעיף ח, ספר הלכות שביעית בסי' י (כס"ד ס"ג וביאור הלכה סעיף כא וסעיף כב) כולם פסקו שלא כהרמב"ם. בהגהות הרידב"ו על הפאת השולחן סעיף כא פוסק שהמלוה יכול לתפוס משל הלוה ולהסתמך על הפוסקים שחולקים על הרמב"ם. 26. הטעם הוא שבאופן זה אין המוכר נותן אשראי לזמן רב, ולכן לפי הבית יוסף והסמ"ע הרמב"ם סובר ששביעית משמטת חוב, כיון ששביעית משמטת כל חוב אף שאינו מחמת הלואה, כל שאינו דומה להקפת החנות. ולדעת החולקים על הרמב"ם כל חוב שאינו מחמת הלואה אינו שביעית משמטת. 27. כן נטה האגרות משה לומר על פי מה שהסביר בדעת הרמב"ם, שהחנוני אינו רוצה לתבוע בכוח כדי לא להפסיד לקוחות, ולכן בחנות שעומדת להסגר אין לחנוני שום סיבה שלא לתבוע את החובות. 28. לשון המשנה: "הקפת החנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זה משמט". לשון הר"ש בפירושו למשנה: "זקפו במלוה", וכן הלשון בטור ושריע. אמנם להלן יבואר דעת התומים שלפי המרדכי אין צריך זקיפה במלוה. 29. כן דעת הרא"ש בגיטין פ"ד סי' יז והטור בסי' סז. דיעה זו מובאת כדעה ראשונה ברמ"א סעיף יד. הקהלות יעקב במכות סי' ג ד"ה והנה מסתפק אם מדובר דוקא כשקבעו זמן אחר ההקפה, או אפילו אם קבעו זמן פרעון בשעת הקניה, ודעתו נוטה שאפילו אם קבעו זמן בשעת הקניה דינו כזקיפה במלוה. ומה שכתבנו שקבעו זמן לשלם לפני ראש השנה, שאם קבעו זמן לאחר ראש השנה כתב הבית יוסף שדינו כמלוה לעשר שנים ואינו משמט. 30. כן דעת המרדכי שבבבועות סי' תשפ והובאה ברמ"א כדעה שניה. המרדכי כתב כן ליישב המשנה של המוכר בשר בראש השנה עם שיטת רבנן שהקפת חנות אינה משמטת, ומתרץ שהקפת חנות מיידי שרושם בפנקסו רק את המידה שלקח הלוה, והמשנה של מכירת בשר מיידי שרשם את סכום הכסף שהלוהק חייב. ובתומים בסקי"ז כתב שלא דוקא אם רשם בפנקס אלא אפילו אם סיכם בעל פה, שהרי המשנה מיידי במוכר בשר שהיה סבור שלא יעברו את החדש ויחול ראש השנה בו ביום. עוד הוכיח התומים שאין צריך לסכם את כל החובות ביחד כמו ששמעו בלשון הרמ"א, אלא כל שפירש סך המעות של הקניה דינו כמלוה, וכמו כן אם יסכם הכל ביחד, אף על פי שעדיין לא סיכם כמה כסף חייב לו גם כן יחשב למלוה, וכן אם יקבע זמן פרעון מודה המרדכי שדינו כמלוה, אלא שהמרדכי סובר שאין צריך לקבוע זמן, ודי שיזכיר שווי הקניה במעות. אמנם הפאת השולחן בסי' כט סק"ה מיישב דעת הרמ"א. 31. כן חידש בספר הלכות שביעית סי' י כס"ד ס"ק נח מצד הסברא. וכדבריו נראה בביאור הגר"א סק"ח שמביא כמקור לשיטת המרדכי את הגמ' בב"מ דף עב ע"א בישראל שלוה מגוי ברבית והגוי התגייר, שאם זקפו עליו הקרן והרבית במלוה בהיותו גוי, אפשר לגבות הרבית אחר שנתגייר, שהזקיפה עושה כאילו הלוה חייב כבר את הרבית. ואם המלוה רק מסכם עבור חשבונותיו פשיטא שסיכום זה לא ישנה את מהות החוב. אמנם התומים שסובר שאין צורך לסכם כמה חובות יחד, אינו סובר כהגרא"א, ויתכן שלדעת התומים אף אם הסיכום נעשה לצרכים אחרים, היפוך החוב להלואה. 32. כי אם כתבו את הפס"ד שוב אינו נשמט כמבואר בסי' קס"ז ס"ח ובסמ"ע סק"א. 33. בחיוב קנס על אונס ומפתה נפסק בשו"ע שיש לזמן שיש לו שום תועלת לדין נחשב החוב כזקופו במלוה. והסמ"ע בסק"ל מיישב הא דבאונס ומפתה צריך העמדה בדין ובהקפת החנות אין צריך, שאונס ומפתה הם חיוב שבית דין מחייב, לכן צריך העמדה בדין, מה שאין כן הקפת החנות. מוכח מזה שאם תבע החנוני את הלקוח בדין ודאי יחשב כזקיפה במלוה, דלא גרע חוב זה מקנס.

אונאה במכירת רהיטים

שאלה: מעשה בווג צעיר בני חריל שבאו לגור כמה שנים בירושלים. שכרו דירה, קנו רהיטים חדשים, ובתום התקופה בקשו לחזור לחויל וסיכמו עם המשכיר שהם ימצאו עבורו שוכר שישכור את הדירה. פרסמו הנ"ל את הדירה להשכרה, אך התנו את העסקה בכך שהשוכר יחויב לרכוש את רהיטיהם המשושמים במחיר גבוה מהרגיל. עתה באו שוכרים והסכימו לכך, אלא שלאחר זמן מבקשים הם להפר את התנאי בתאנה שהיתה כאן אונאה במחיר הרהיטים.

תשובה:

- א. אם השוכרים השניים חתמו על חוזה עם המשכיר, אך עדיין לא קנו את הרהיטים בקנין המועיל, הרי הם יכולים לחזור בהם מלקנות את הרהיטים, ואף אם שילמו חלק מן התשלום על הרהיטים, אין עליהם מי שפרע.
- ב. אם השוכרים השניים קנו את הרהיטים בקנין ועדיין לא שילמו את תמורתם, אי אפשר לחייב אותם לקנות את הרהיטים, ואפי' אם השוכרים הראשונים התנו על מנת שאין לכם עלינו אונאה, כל שלא פירשו כמה היא האונאה, יש בו אונאה. וכל זה לענין קניית הרהיטים, אמנם יש לדון אם יוכלו השוכרים הראשונים לתבוע דמי תיווך, ואין כאן מקומו.
- ג. אם השוכרים השניים עשו קנין המועיל על הרהיטים וכבר שילמו עליהם, והשוכרים הראשונים ידעו שהשוכרים השניים יודעים שנתאנו, לא ניתן לחייב את השוכרים הראשונים לבטל את המקח.

בשוי"ע חו"מ סי' רכו ס"ד נפסק: "היתה האונאה יתירה על השתתות כל שהוא, כגון שמכר שוה ששים בחמישים פחות פרוטה, בטל המקח והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא יקנה כלל". בנידון דין הרהיטים נמכרו במחיר הגבוה פי כמה מהמחיר בשוק, ואף שהשוכרים השניים חוסכים זמן וטירחא להשיג את הריהוט מן השוק, עדיין אין רווח זה שווה את המחיר המופרז. ולכאורה השוכרים השניים שנתאנו יכולים לבטל המקח. אלא שיש לדון שלא יהיה דין אונאה במכירת הרהיטים מכמה סיבות: א. שהקונים ידעו שהם נדרשים לשלם מחיר גבוה מאד עבור הריהוט. ב. אין אונאה בכלי בעל הבית. ונבאר סיבות אלו אחת לאחת.

אונאה בכלי בעל הבית

בשוי"ע שם סעיף כג נפסק "בעל הבית המוכר את כלי תשמישו ואינה את הלוקח, אין בו דין אונאה, שאילו לא הרבה לו בדמים לא היה מוכר כלי תשמישו, והיה מקום לומר בנידון דין שאין אונאה במכירת הריהוט מכיון שהם כלי תשמישם של המוכרים, אלא שנראה שכיון שהשוכרים הראשונים מוכרים את הריהוט מצד שאינם צריכים להם אין דינם כבעל הבית, אף שבעבר השתמשו בכלים אלו, וכן מדויק בלשון הגמ' בבי"מ דף נ"א ע"א, שהוא מקור דין זה, "מאני תשמישתיה דיקורי עליה לא מובן להו אי לאו בדמי יתירי". וכן אין להוציא מכירה זו מדין אונאה, מצד שאין מחירים קבועים, והבית יוסף בריש סי' רכו כתב שאין אונאה בדבר שאין לו שער, שכפי שנודע לאחר בירור קיימים מחירים משוערים בשוק אף לריהוט יד שניה, ואם כן יש דין אונאה בהם.

דין אונאה כשידע המתאנה שיש בו אונאה

בגמ' ב"מ דף נ"א ע"א "ההוא גברא דהוה נקט ורשכי לובוני קרי שיתא ושויא חמשא ואי הווי יתבי ליה חמשא ופלגא הוה שקיל אתא ההוא גברא ואמר אי יתיבנא ליה חמשא ופלגא הוויא מחילה אתן ליה שיתא ואתבעיה לדנא אתא לקמיה דרבא אמר ליה לא שנו אלא בלוקח

מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו עליו אונאה". ומסוגיא זו למד המרדכי בבי"מ סי' שז שאם לא היה המוכר בעל הבית, היה יכול הלוקח לתבוע האונאה, אף שידע שיש בו אונאה. והבי"ח בסי' רכו הקשה מאי שנא מן הדין המבואר בסעיף ט שהמוכר במחיר זול ביותר, שאין הדעת טועה, אין בו אונאה, מאחר שהמוכר בודאי ידע שיש בו אונאה ומחל, ולא אמרינן שהתכוון לתבוע את הלוקח על האונאה. ומכח קישויא זו מסיק הבי"ח שלא חידש המרדכי דין זה, רק באופן שהמתאנה מסר מודעה וגילה דעתו שרוצה לתבוע האונאה, ותמה על הרמ"א והסמ"ע בסעיף ז שלא חילקו בכך. והקצות החשן בסקי"ה מחלק בין האופן שאין הדעת טועה שהמוכר והלוקח יודעים שיש בו אונאה, הוי כלקח על מנת שאין לך עלי אונאה, ובין האופן שהמוכר לא ידע שהלוקח יודע שיש בו אונאה, שאין אומרים שהלוקח מחל על האונאה. והנתיבות המשפט בסקיד חולק על הקצות וסובר שאף ששניהם ידעו שיש בו אונאה, אינו נחשב כאילו התנו שלא יהא בו אונאה, ומחלק על פי הט"ז, בין אם היתה האונאה שתות, שיכול לתבוע האונאה, אמרינן שלא מחל על האונאה, וקנה על דעת לתבוע את המוכר לדין, ובין אם היתה האונאה יתר משתות, שאינו יכול לתבוע האונאה, אמרינן שודאי לא קנה על דעת לבטל המקח, אלא שמחל על האונאה.

ובנידון דין לדעת הבי"ח כל שלא מסרו הקונים מודעה שבדעתם לבטל המקח, אינם יכולים לתבוע בטול מקח. ולדעת הנתיבות והט"ז לעולם יוכלו השוכרים השניים לבטל המקח, אף ביותר משתות, שהרי לא הסכימו לקנות את הרהיטים רק כדי שיוכלו לשכור את הדירה, ואין הוכחה שמחלו על האונאה. ולדעת הקצות לכאורה תלוי אם השוכרים הראשונים שמכרו את הרהיטים לא ידעו שהשוכרים השניים יודעים שהמחיר מופרז, כגון שהמחיר אינו מופרז באופן שאין הדעת טועה, או שהשוכרים השניים הגיעו מחויל ואינם מכירים את המחירים בארץ, הקונים יכולים לבטל את המקח, ואם המוכרים ידעו שהקונים יודעים שנתאנו, אין הקונים יכולים לבטל המקח, ואף שהשוכרים השניים קנו את הרהיטים רק כדי שיוכלו לשכור את הדירה, והיה מקום לומר שלא התכוונו למחול, אף על פי כן נראה דעת הקצות, שכל ששניהם ידעו הוי כאילו התנו, אף שהלוקח קנה לצורך מיוחד, שהרי אף באונאה שתות שהלוקח קנה כדי לתבוע האונאה מצריך הקצות שהמוכר לא ידע שהלוקח יודע.

והנה הפוסקים האריכו בענין קציצה על ידי הדחק, או מחמת שהמקח חשוב מאד לקונה, ועיין בקצות סקי"א, בנתיבות סי' רסד סקי"ח ובמחנה אפרים אונאה סי' כ. אמנם נראה שכל זה שייך רק אם המקח עצמו שיש בו אונאה חשוב לקונה. אבל בנידון דין שאין השוכרים השניים זקוקים לריהוט רק לדירה, אין לדון מצד קציצה על ידי הדחק.

על מנת שאין לך עלי אונאה

בשוי"ע שם סעיף כא "מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני נותן לך במאתים יודע אני שאינו שוה אלא מאה על מנת שאין לך עלי אונאה אני מוכר לך, אין לו עליו אונאה", ומבואר שם בסמ"ע סקל"ט

ה'תש"ז 24

הרב הלל גרינין שליט"א - חבר ביה"ד "נתיבות חיים" עיצוב חלוקת שותפות בגין שיקים שלא נפרעו

שאלה: שני שותפים השתתפו בעסק למכירת נעליים וקבעו ביניהם שהשותפות תימשך לא פחות מחמש שנים. בתום תקופת השותפות דרש שותף אחד לפרק את השותפות. אך השותף השני טוען שמאחר ויש בקופת השותפות שיקים רחויים מלקוחות, הרי הם משועבדים זה לזה עד שייגבו את השיקים, וקבלת השיקים לקופת השותפות הרי היא כשותפות חדשה. וממילא לא יוכל לחלוק.

תשובה:

דעת הנתיבות שניתן לעכב החלוקה

אלא שבנתיבות המשפט שם סק"מ כתב וז"ל: "נראה דמיירי בחובות שכבר עבר הזמן פרעון, ודמי לסחורה שאין זמן ידוע למכירתה דיכולין לחלוק אימת שירצו. אבל בחובות שלא הגיע עדיין הזמן פרעון, דמי לסחורה שיש זמן ידוע למכירתה דלעיל בסעיף י"ז, דאינו יכול לחלוק עד שיגיע הזמן, דמצי אמר ליה טירחא ומזלא דכי תרי עדיף, דכיון שעשו החוב על זמן יותר ארוך ממשך זמן השותפות, הוי כאילו המשיכו זמן חלוקת השותפות של סך השטר חוב, ודומה למ"ש הט"ו בסעיף זה". ולפי"ז בשיקים רחויים, שמסרו הלקוחות מדעת השותפים, אין שותף אחד יכול לכפות על חברו לחלוק.

א. בשטרי חוב הנמצאים ביד השותפים נחלקו האחרונים אם יש לעכב את החלוקה עד זמן הפרעון. לדעת המנחת פיתים אין לעכב, אם עיקר השותפות אינה מיועדת להלוואת כספים. וכן נראה מדיוק לשון הרא"ש והטור, ודלא כהנתיבות.
ב. גם אם נחוש לדעת הנתיבות, השותף הרוצה לחלוק יוכל לומר קים לי כהסוברים שאין השני יכול לעכב החלוקה. ועיין בדברי גאונים כלל זה את סה מיהו המוחזק בחלוקת שותפות ומתי יכול לומר קים לי.
ג. בשיקים סחירים שבימינו יש סברא נוספת שאין השותף חייב להשאר בשותפות עד הגבייה, ויתכן שאף הנתיבות מודה בזה.

דעת הרמב"ם והרא"ש בחלוקת חובות

כתב הרמב"ם בהלכות שלוחין פ"ד ה"ד וז"ל: "השותפין שהתנו ביניהם שיעמדו בשותפות זמן קצוב כל אחד ואחד מהן מעכב על חברו ואינו יכול לחלוק עד שיגיע הזמן או עד שיכלה ממון השותפות ואין אחד מהן יכול ליטול חלקו מן הקרן ולא בשכר עד סוף הזמן, נשתתפו סתם ולא קבעו להם זמן הרי אלו חולקין כל זמן שירצה אחד מהן וזה נוטל חלקו מן הסחורה וזה נוטל חלקו, ואם לא היתה באותה סחורה דין חלוקה או שהיתה בחלוקתה הפסד הרי אלו מוכרין אותה וחולקין את הדמים, היה זמן ידוע למכירת אותה סחורה יש לכל אחד מהן לעכב שלא יחלוקו עד שתמכר הסחורה בזמן הידוע למכירתה, ואין אחד נוטל מן הקרן ולא מן הריחוד עד זמן החלוקה אלא אם התנו ביניהם, היה להם חוב אצל אחרים אינו יכול לומר לחבירו לא נחלוק עד שנגבה כל חוב שיש לנו אלא חולקין וכשיפרעו החובות יטול כל אחד חלקו וכו'".

ויש לעיין בדברי הנתיבות, שלכאורה דבריו מוסבים על דברי המחבר שכתב שיחלוקו שאר השותפות מלבד החוב, ועל זה כתב דמיירי לאחר שהגיע זמן השטר, אבל אם לא הגיע זמן השטר אין לחלוק כלל. וכן נראה משמעות הערוך השולחן סי' קצו סעיף ג' בהבנת דבריו שכתב "שותפים שהגיע זמנם לחלוק וכו' אבל אם עדיין לא הגיע זמן הפירעון יכול כל אחד לעכב החלוקה". אלא שלפי זה קשים דבריו לכאורה, למה יתחייב השני להשאר עמו בשותפות בכל הנכסים. ולא מצינו שישתעבד להשאר עמו בשותפות רק כשהם חייבים לאחד, דבזה יש סברא שכיון שהם צריכים את הקרן לפרוע ממנו את החוב, הרווחים משועבדים לקרן, וכמו שנפסק בשו"ע שם סכ"א, אך לא במקרה שהשותפין צריכין לגבות חוב.

אמנם יש לומר שהנתיבות לא כתב כן, כי אם על דברי הרמ"א שיכול לכופו לחלוק עמו בשטרות. ועל זה כתב שאם עדיין לא הגיע זמן הפרעון אינו יכול לכופו לחלוק בשטר, כיון שעדיין לא הגיע זמן הפרעון של השטר, ונשתעבדו לחוב זה עד אותו הזמן, ואין הוא חפץ להפסיד בכך שיחלקו השטרות לפי ערכם. וכן מדויק בלשונו שכתב "דכיון שעשו החוב על זמן יותר ארוך ממשך זמן השותפות, הוי כאילו המשיכו זמן חלוקת השותפות של סך השטר חוב". אלא שנראה באחרונים שפירשו דברי הנתיבות כפשטם, דאיירי מכל נכסי השותפות.

בטור סי' קצו הביא דברי הרמב"ם, וכתב על זה "וא"ז"ל (הרא"ש בכלל זה סי' ז) כתב בתשובה אחין או שותפין שבאו לחלוק ויש להם שטרי חובות ישומו ב"ד השטרות כל שטר ושטר לפי שוויו לפי קירוב הזמן וריחוק הזמן ולפי נכסי הלו' ובטחון החוב ויחלקו בגורל ואם אין בו שיעור חלוקה חולקין בגוד או אגוד, ואם אחר ששמו ב"ד וחלקו בגורל נתקלקל חוב של אחד מהם מזל רע דידיה גרם, ומ"מ מחמת חששא זו שמא יתקלקל אחד מהחובות אין לבטל החלוקה מעיקרא". ובבית יוסף שם כתב "ומשמע דהרא"ש פליג אהרמב"ם משום דלהרא"ש חולקין החובות מיד ולהרמב"ם אין חולקין החובות אלא לכשיפרעו יטול כל אחד חלקו". ובבדק הבית כתב "ואפשר דלא נחית הרמב"ם אלא לומר שאין אחד מהם יכול לעכב מלחלוק עד שייגבו החוב, אלא חולקים מיד, וכשיגבו החוב יטול כל אחד חלקו. ואין הכי נמי שאם רצו לחלוק השטרות מיד, חולקין גם לדעת הרמב"ם אלא דהדא מינייהו נקט". וכן פסק בשו"ע (שם ס"כ) כדעת הרמב"ם, והרמ"א הוסיף " או יכולין לחלוק השטרות בשומת בית דין או בגוד או אגוד, ואם נתקלקל אחר כך החוב של א', מזל רע דידיה גרם". ולפי זה לכאורה יכול השותף האחד לכפות חלוקה על חברו, וימתינו עם השיקים עד זמן הפדיון, או שיחלקו בשיקים לפי שווים וכדברי הרא"ש.

דעת המנחת פתים שאין זמן פרעון השטרות קובע זמן חלוקת השותפות ובמנחת פתים הביא דברי הנתיבות והקשה עליו, שאם נאמר כסברת הנתיבות, שעשיית חובות לזמן מאוחר נחשב להסכמה לדחות חלוקת השותפות, מאחר וחלוקת חובות לפני הגביה יכולה לגרום הפסד, אם כן אף אם נאמר שהשו"ע שפסק דיכול לכפותו על החלוקה איירי בהגיע זמן הפרעון, למה לא יוכל להכריחו להשאר שותף עד הגבייה בפועל, בדומה למה שכתב הנתיבות בסקל"ד, שאם יש סחורה למכור שותף אחד יכול לכפות על חברו שימכרו יחד, ולא יחלקו לפני המכירה. ומסיק שלא כדברי הנתיבות אלא שהמחבר מיירי בלא הגיע זמן הפרעון, ואף על פי כן אין השותף חייב להמתין עד שייגבו את החובות, והטעם, שעיקר השותפות אינה מיועדת להלוואת כספים, שהרי שותפותם היתה לקנות ולמכור סחורה, רק שעל ידי זה עשו חובות, אין זמן השטרות, שהן כפרט שולי בשותפות, קובע את זמן השותפות.

המשפ"ק ח"א' י'

שאם אינו מפרש כמה האונאה, אין ההתנהגות מועילה. טעם הדבר מבואר בגמ' ב"מ דף נא שאין מועיל מחילה על אונאה אם המתאנה אינו יודע שיש בו אונאה, שאינו יודע על מה למחול, וסובר הרמב"ם שיש לידע גם כמה האונאה. ועיין בנתיבות המשפט סי' ס סק"ד מה שביאר בזה.

והנה לכאורה יש להקשות על הקצות בסק"ה שכתב שאם שניהם יודעים שהמחיר גבוה הוי כאילו התנו על מנת שאין לך עלי אונאה, הרי מכל מקום לא פירש המתאנה כמה האונאה. וקושיא זו תמה הנתיבות בסק"ט על הדין של כלי בעל הבית, שפירש רש"י בב"מ דף נא ע"א ד"ה מבעל הבית דהוי כאילו התנה על מנת שאין לך עלי אונאה. והנתיבות, מכוח קושיא זו, מפרש דין כלי בעל הבית בדרך אחר. אמנם הקצות פירש דין זה כפשוטו, ובהכרח שסובר שכל שהמתאנה יודע שהאונאה גבוהה, אין צריך לדעת כמה האונאה בדיוק, ולא הצריכו לפרש האונאה רק במקום שיתכן שיסבור המתאנה שהאונאה מועטת. ואם כן בנידון דידן, אם השוכרים השניים יודעים שהשוכרים הראשונים מוכרים להם הרחיטים במחיר הקרוב למחיר ששילמו עליהם כשהיו חדשים, אף שאינם יודעים המחיר המדויק של ריהוט יד שניה, אין צריך לפרש להם את המחיר. אלא שאם ירצו מוכרי הרחיטים לצאת מכל חשש, יצטרכו לשום את הרחיטים ולפרש לקונים את מחירם האמיתי ולהתנות שלא יהא בו אונאה.

בית דין לענייני ממונות ובית הוראה

בית הוראה לענייני ממונות
"נתיבות חיים" שע"י כולל
חושן משפט "אודהל יוסף"

בית ההוראה מיועד לבידור ענייני הקשורים לדיני ממונות, בו ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן בעריכת חוזים, צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א' ה' בין השעות 15:30-13:40,

וביום ו' בין השעות 13:00-11:00.

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון: 02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים ללא תמורה בבית"ד נתיבות חיים

בפ"ל: 052-7642-346

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ויידיש.

דוא"ל: E-mail: beisdin@neto.net.il

יום א'	הרב א. בוטרמן שליט"א	יום ד'	הרב י. כ"ץ שליט"א
יום ב'	הרב י. הול שליט"א	יום ה'	הרב א. שפידיא שליט"א
יום ג'	הרב י.מ. גיילינגר שליט"א	יום ו'	הרב א. דרבמרדיק שליט"א
	הרב א. שפידיא שליט"א		הרב א. דרבמרדיק שליט"א
	הרב א. שפידיא שליט"א		הרב א. דרבמרדיק שליט"א
	הרב א. שפידיא שליט"א		הרב א. דרבמרדיק שליט"א
	הרב א. שפידיא שליט"א		הרב א. דרבמרדיק שליט"א
	הרב א. שפידיא שליט"א		הרב א. דרבמרדיק שליט"א

מזכירות בית הדין

אונאה בקבלנות ובתיווך בשו"ע שם סכ"ט נפסק שאין אונאה בקרקעות וועיין שם ובשי"ך סק"ז אם יש אונאה בקרקע שנמכר במחיר כפול משוויה, ובסעיף ל"ג נפסק שאין אונאה בשכירות פועל, שפועל דינו כעבד ועבד איתקש לקרקע, ובסעיף לו פסק השו"ע כדעת הרמב"ם ופרק יג מהלכות מבירה הי"ח שיש אונאה בקבלנות.

ובנידון דידן אם נאמר שהמחיר המופרז על הריהוט הוא כתשלום על התיווך של הדירה, אם כן תלוי, אם התוספת במחיר ששילמו השוכרים הן כפי המחיר שמקובל עבור תיווך, אין בו אונאה, אבל בדרך כלל התוספת במחיר היא הרבה יותר מהמחיר המקובל לשלם על תיווך, לכאורה יש בו אונאה, מצד שתיווך היא קבלנות, ופשטות לשון הרמב"ם משמע שבכל קבלנות יש אונאה, ואף שהראשונים בב"מ דף נו ע"א חולקים על הרמב"ם וסוברים שאין אונאה בקבלנות מכל מקום הכרעת השו"ע כהרמב"ם. כל זה אם נחשוב את המחיר המופרז כתשלום על התיווך, אבל באמת יש להסתפק בדבר שיתכן שאם פירשו השוכרים הראשונים שהתשלום הוא עבור הריהוט ולא הוכרו דמי התיווך, אע"פ שלא הסכימו לתווך את השוכרים השניים עם המשכיר רק אם יקנו ממנו את הריהוט, יחשב כאונאה במכירת הריהוט, כיון שלא הוכרו דמי התיווך.

1. אמנם בשרית מהרי"ט ח"ב ח"מ סי' יט כתב לפרש דעת הרמב"ם שיש אונאה בקבלנות, שמה שהקבלן אורג בגד לבעלים נחשב כאילו הקבלן מוכר לבעלים בגד, ואף שהבגד מעולם לא היה ברשות הקבלן, למ"ד אין אומן קונה בשבח כלי, מכל מקום מה שהקבלן ממציא בגד לבעלים נחשב כמכירת בגד. אבל קבלן לשמור פירות אין בו אונאה מאחר ואין קנין על דבר שיש בו ממש. ועיין שם שהתרומת הדשן חלוק עליו בזה, וסובר שהטעם שיש אונאה בקבלנות הוא מטעם אחר. דברי התרומת הדשן הובאו בלבוש ובסמ"ע סקניט ובמשנה למלך, וכן כתב הנתיבות המשפט בסי' רסד סק"ח להדיא שיש אונאה בשדכנות וסדרות. הרי שסובר שיש אונאה בקבלן שמתעסק בדבר שאין בו ממש, חוץ מקבלן בקרקע שאין בו אונאה.

קושיא על הנתיבות מלשון הרא"ש

ולכאורה יש להביא ראייה לדעת המנחת פתים, דהנה בתשובת הרא"ש ש הביא הטור כתב להסביר איך יחלקו שטרי החוב שברשותם, וז"ל: "אחין או שותפין שבאו לחלוק ויש להם שטרי חובות ישומו ב"ד השטרות כל שטר ושטר לפי שוויו לפי קירוב הזמן וריחוק הזמן ולפי נכסי הלזה ובטחון החוב ויחלקו בגורל". והנה כמה שכתב קירוב הזמן וריחוק הזמן, נראה דאיירי קודם זמן הפרעון. ואף אם נאמר שהנתיבות איירי רק מחלוקת השטר חוב עצמו, שאין השותף יכול לכוף חבירו שיחלקו בשומא או בגוד או איגוד, עדיין קשה שהרי מקור דברי הרמ"א שאפשר לחלוק בשומא הוא הרא"ש, והלא הרא"ש כתב בפירושו ששמים שטר זה לפי קירוב הזמן וריחוקו, והיינו קודם זמן הפרעון.

ומה שכתב הנתיבות שדומה לזה כתב בט"ז, הנה הט"ז איירי באופן שהשותפין היו חייבין לאחרים, ובזה שפיר כתב הט"ז שאם לקחו הלואה לזמן מאוחר הרי נשתעבדו זה לזה, שהרי הם אחראים זה לזה לפרוע החוב, אבל אם הלוח לאחרים אין הוכחה שהתכוונו להשתעבד זה לזה עד גביית החובות.

שיקים סחירים בני ימינו

כל האמור אינו אלא אם בידם שטרי חוב שאין שכיח למוכרם, וכמו שכתב השו"ע בסי' ס ס"א, וכיון שהדרך לגבות את אלו השטרות ולא למוכרם, אפשר לומר שבקבלת השותפים את שטרי החוב היה כדעתם להשתעבד זה לזה עד זמן הפרעון, אבל בשיקים סחירים שבימינו שדומים יותר לממרוני המבואר בשי"ך סי' נ סק"ד, שמצוי יותר לסחור בהם, בזאת יתכן שאף לדברי הנתיבות היתה דעת השותפין כשקיבלו השיקים למוכרם כשירצו לפרק את השותפות, ולא להשתעבד זה לזה עד שיגבו את השיקים.

הקדשות והנצחות לגליון חודש אלול תקבלנה בשמחה עד ליום כ' אב

בטלפון: 02-502-3637 או בפ"ל: 052-7642-346